

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖВУЗІВСЬКОЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
27 ТРАВНЯ 2020 РОКУ**

ХАРКІВ – 2020

УДК 37.013.42
ББК 74.60
А 43

За редакцією
доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Васильєвої Марини Петрівни

Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 129 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 3 від 12.05. 2020 р.).

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, 2020.
© Васильєва М.П., 2020.

Ларіна Е.Р., Василенко О.М. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ.....	47
Літвиненко Ю.С. ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПЕРВИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
Пластун Т.І. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї.....	58
Попова В.В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ.....	63
Сех М.І., Романова І.А. ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	67
Тепляк А.М. КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	75
Шерстньова М.С. КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДЛЯ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	80
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	85
Алексєєва Н.І. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛІЗМУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	85
Артюшенко В.В. РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ.....	87
Батрак А.С. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	88

КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статті розкривається зміст напрямів соціальної роботи у територіальній громаді; визначаються ролі соціального працівника у роботі з громадою; узагальнюються проблеми, з якими стикаються люди похилого віку; розкривається зміст реалізації проєкту соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку, який було реалізовано на базі клубу активного довголіття «Друга молодість». На основі узагальнення: 1) теоретичного аналізу нормативно-правових документів з підготовки здобувачів за спеціальністю 231 «Соціальна робота»; з особливостей надання соціальних послуг людям похилого віку в Україні; 2) досвіду взаємодії з людьми похилого віку під час реалізації проєкту на базі клубу активного довголіття «Друга молодість», - визначено перелік компетентностей, необхідних для професійної діяльності в напрямі організації змістового дозвілля людей похилого віку.

Ключові слова: компетентність соціального працівника, соціальна робота, люди похилого віку, клуб активного довголіття, територіальна громада.

Teplyak A.M. Social Worker's Competencies to Work with the Elderly People in the Territorial Community

Annotation. The article reveals the content of the areas of social work in a territorial community; the roles of the social worker in working with the community are determined; the problems faced by the elderly people are generalized; the content of the project of socio-pedagogical activities with the elderly people, which was implemented in the club "Second Youth", is revealed. Based on the generalization of: 1) theoretical analysis of legal documents for the training of students in the specialty 231 "Social Work"; on the peculiarities of providing social services to the elderly people in Ukraine; 2) experience of interaction with the elderly people during the implementation of the project in the club "Second Youth"; a list of competencies, that are necessary for professional activities in the organization of meaningful leisure of the elderly people, has been identified.

Keywords: competence of a social worker, social work, elderly people, club of active longevity, territorial community.

Постановка проблеми дослідження. Соціальний працівник, надаючи допомогу людям похилого віку, повинен комплексно досліджувати існуючі проблеми і допомагати в їх вирішенні, створювати умови для задоволення потреб клієнтів на психологічному, фізіологічному та соціальному рівнях.

Особливого значення набуває професійна соціальна робота з людьми похилого віку на рівні громади для подолання проявів і наслідків самотності й підвищення їхнього адаптаційного потенціалу задля успішного перебігу процесу соціалізації. Для цього соціальний працівник має володіти комплексом загальних і фахових компетентностей.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості надання соціальних послуг на рівні громади людям похилого віку стали предметом дослідження О. Аніщенко, О. Коваленко, Л. Лук'янової, О. Поцулко, І. Савельчук, Р. Сопко та ін. Особливості надання соціальних послуг людям похилого віку на базі територіальних центрів розкривають І. Білоус, М. Душенюк, Т. Калениченко, Н. Романова та інші.

В останні роки з'явилося багато наукових праць (М. Васильєвої, Т. Голубенко, Н. Кабусь, А. Капської, О. Карпенко, Л. Тютті, І. Шеплякової, Т. Яркіної та інші), у яких безпосередньо чи у зв'язку із вивченням інших проблем досліджуються питання професійної підготовки соціальних працівників.

Проте, зміст компетентностей соціальних працівників, необхідних для діяльності у територіальній громаді з людьми похилого віку, у соціальних дослідженнях розкрито недостатньою мірою.

Метою статті є визначення змісту необхідних компетентностей соціальних працівників для роботи з людьми похилого віку в умовах територіальної громади.

Виклад змісту власного дослідження. У професійній зарубіжній соціальній роботі термін «громада» найчастіше вживають у двох значеннях: територіальна громада та громада за інтересами (прихильністю) [9, с. 44–50].

О. Безпалько під поняттям «громада» розуміє групову соціальну спільноту, члени якої поділяють єдину територію та об'єднані повсякденними регулярними стосунками. Вона відрізняється від інших спільнот індивідуальністю та емоційністю внутрішніх зв'язків, що обумовлюється родовими, сусідськими та товарицькими взаємостосунками, культурою, замкнутістю системи [1, с.6].

Соціальна робота в громаді, визначається, як процес покращення власного мікросередовища людей, через організацію колективних дій. Інакше кажучи, соціальна робота в громаді характеризується як втручання й активізація місцевих людських ресурсів з метою вирішення соціальних проблем, підвищення рівня надання соціальних послуг і функціонування її членів. Особлива увага при цьому зосереджується на посередницькій, роз'яснювальній роботі й на ініціюванні створення структур, що здатні розширити можливості місцевих жителів.

Вчені, розглядаючи роботу в громаді як один із різновиду методів соціальної роботи, підкреслюють, що вона заснована на взаємодії соціального працівника та соціальних служб з представниками різних соціальних груп на місцевому чи регіональному рівнях. До основних завдань роботи в громаді він відносить: розвиток соціальних зв'язків у громаді та організацію системи

взаємодопомоги і координації дій спільноти; підтримку та розвиток громадських ініціатив, спрямованих на зміну ситуації; розробку, впровадження та оцінку ефективності соціальних програм і планів діяльності організацій, робота яких пов'язана з питаннями соціального добробуту населення на локальному рівні. Реалізація цих завдань спрямована на досягнення мети – активізація розвитку громади і покращення моделі її життєдіяльності [11].

Важливо тут відзначити, що соціальному працівникові у громаді належить багатофункціональна роль: адже він одночасно: посередник; захисник (інтересів і законних прав людини); партнер у мультидисциплінарній команді (з численними суб'єктами громади); організатор (зокрема, надання допомоги); представник державних і недержавних організацій та установ; експерт у постановці соціального діагнозу; надавач послуг (інформаційних, соціальних, психологічних, соціально-психологічних, педагогічних, тощо).

За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я до людей літнього віку відносять населення у віці 60-74 роки, до старого – від 75 до 89 років, а до довгожителів – 90 років і більше. В Україні під людиною похилого віку, здебільшого, розуміють особу, яка вийшла на пенсію. З настання цього етапу в житті значної кількості пенсіонерів настають соціально небажані явища: коло її спілкування звужується, з'являється відчуття фізичної слабкості. Більшість літніх людей незадоволені рівнем свого життя (матеріальним становищем, житловими умовами, відсутністю можливостей для спілкування, повноцінного відпочинку, станом здоров'я тощо) та у перспективі вбачають лише ізоляцію від навколишнього світу. Такі психологічні, ціннісні, мотиваційні зміни визначають новий життєвий ритм.

Головною метою соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку в територіальній громаді є допомога у відновленні їх здатності до нормального функціонування в суспільстві, створення для них умов, що сприяють фізичному виживанню та збереженню соціальної активності, покращенню стану здоров'я.

Відчуття спустошеності можна подолати, якщо знайти нові інтереси, хобі та захоплення. Клуби для літніх людей дозволяють зробити життя активним і насиченим. Використання інтелектуального волонтерства людей похилого віку дозволяє «значний професійний і життєвий досвід людей похилого віку застосовувати в просвітницькій діяльності» [10, с.20]. У Харкові діє дев'ять територіальних центрів, на базі яких діють клуби активного довголіття для людей похилого віку.

Досліджуючи проблему організації змістового дозвілля людей похилого віку в курсовій роботі на четвертому курсі, нами було розроблено проєкт соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку, ефективність якої вимагала експериментальної перевірки. Ю частиною дослідження було передбачено Ми залучились до активної взаємодії з клубом «Друга молодість», діяльність якого спрямована на надання можливостей пенсіонерам приємного відпочинку, пробудження інтересів, створення умов для спілкування. Розроблений проєкт було реалізовано за такими етапами: 1) підготовчий:

проведення вступної конференції для працівників та учасників клубу «Друга молодість» з метою роз'яснення суті проекту та особливостей проектної взаємодії; організація та проведення першого демонстраційного заходу для знайомства з членами клубу; 2) основний: проведення тематичних заходів з членами клубу «Друга молодість» за різними напрямками дозвілєвої діяльності (інтелектуальних ігор, що спрямовано на розвиток когнітивних здібностей людей похилого віку; тематичних свят, які забезпечують підвищення їхньої соціальної активності та творчого потенціалу; майстер-класів з виготовлення різних виробів для поліпшення моторики рук тощо); 3) підсумковий: організація та проведення заключної підсумкової конференції з адміністрацією та членами клубу активного довголіття «Друга молодість» з метою обміну враженнями та досвідом між організаторами та учасниками проекту.

Проблемою наукових пошуків магістрантів спеціальності 231 «Соціальна робота» в ХНПУ імені Г.С. Сковороди виступає пошук шляхів оптимізації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів. Відповідно проблемою наших наукових пошуків є оптимізація підготовки здобувачів до роботи з людьми похилого віку в умовах територіальної громади, зокрема щодо організації змістового дозвілля людей похилого віку. Для визначення змісту компетентностей, які знадобляться для професійної діяльності в цьому напрямі нами було проаналізовано нормативно-правову основу підготовки здобувачів за спеціальністю 231 «Соціальна робота» (Закон України «Про освіту» [5], Закон України «Про вищу освіту» [4], Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня [7], Освітні програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 231 «Соціальна робота» [8]), нормативно-правові документи, які визначають особливості надання соціальних послуг людям похилого віку в Україні (Закон України «Про соціальні послуги» [6], державні стандарти окремих соціальних послуг [2], Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України [3], посадові інструкції соціальних працівників). Узагальнюючи результати теоретичного аналізу й спираючись на власний досвід взаємодії з людьми похилого віку під час реалізації проекту на базі клубу активного довголіття «Друга молодість», нами було визначено перелік компетентностей, необхідних для професійної діяльності в напрямі організації змістового дозвілля людей похилого віку. Зокрема, було виділено:

- загальні компетентності: толерантність до емоційних проявів клієнтів, способу життя, соціального й національного походження тощо; здатність діяти відповідно до принципів і норм етичної поведінки (поважати особистість клієнта й гарантувати захист його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний і соціальний розвиток; зрозуміти кожного клієнта; забезпечити безпеку кожному клієнту; брати на себе відповідальність за свої особисті дії; підтримувати право клієнта на взаємодію, яка ґрунтується на довірі, співчутті та збереженні конфіденційності; визнавати і поважати наміри, відповідальність клієнтів щодо прийнятого рішення); здатність підтримувати стійкість психічного стану

(відсутність апатії, низький рівень депресії, стриманість, самоволодіння, наполегливість і послідовність, зібраність уваги); абстрактне мислення, аналіз та синтез; застосування знань у практичних ситуаціях; планування й управління часом; використання інформаційних і комунікаційних технологій; вміння виявити, ставити та вирішувати проблеми; приймати обґрунтовані рішення; мотивувати людей та рухатись до спільної мети; аналіз соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку й соціалізації людей похилого віку, розвитку соціальної групи і громади; самоконтроль, самокритика, самооцінка своїх вчинків, самоаналіз діяльності;

- фахові компетентності: знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб; оцінювання соціальних проблеми, потреб, особливостей і ресурсів людей похилого віку; соціального інспектування й оцінки потреб людей похилого віку, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах; розроблення шляхів подолання соціальних проблем і знаходження ефективних методи їх вирішення; надання допомоги людям похилого віку з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей; застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу; генерування креативних ідей у професійній сфері; здатність використовувати технології організації інтелектуально-ігрової діяльності, арт-терапевтичних методик, анімаційної діяльності з людьми похилого віку.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого в територіальній громаді повинна мати комплексний характер для забезпечення сформованості визначених загальних і фахових компетентностей. Це вимагає наповнення змісту освітніх програм підготовки соціальних працівників відповідними освітніми компонентами, методами і формами роботи зі здобувачами.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
2. Державний стандарт соціальної адаптації (Наказ МСП України №514 від 18.05.2015р.)
3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2003. №1. С.16-22.
4. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37-38. Ст.2004.
5. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст.380.
6. Закон України «Про соціальні послуги». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. Ст.73.

7. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.

8. Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка». URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/osvitni_programy/Socialna_pedagogika_onovlenno.pdf

9. Пейн М. Община как основа социальной политики и социальной идеи. *Взаимосвязь социальной работы и социальной политики*. М.: Аспект Прессе, 1997. С. 44–62.

10. Романова І. А. Культура інтелектуальної діяльності людей похилого віку. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами*: матеріали науково-практичної конференції, 22 листопада 2016. Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 105 с. С. 19-20.

11. Ромм М.В., Ромм Т.А. Теория социальной работы: учебное пособие. Новосибирск, 1999. 64 с.

Шерстньова М.С.

КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДЛЯ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статті охарактеризовано зміст компетентностей, якими має володіти соціальний працівник для проведення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками. Узагальнення здійснено на основі аналізу Державного стандарту соціальної послуги профілактики, Етичного кодексу соціальних працівників, Стандарту підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», посадової інструкції соціального педагога закладу освіти. Визначений зміст компетентностей має скласти основу для наповнення освітніх компонентів освітніх програм підготовки здобувачів зі спеціальності 231 «Соціальна робота» для забезпечення необхідного рівня професіоналізму щодо здійснення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками.

Ключові слова: *профілактика, попередження вживання наркотичних речовин, підлітки, заклад освіти, соціальний педагог, компетентності.*

Sherstneva M.S. Social Pedagogues' Competences for working on prevention of drug use by teenagers in an educational institution

Annotation. The article describes the content of competencies that a social pedagogue should have to prevent drug use by teenagers. The generalization was made on the basis of the analysis of the State standard of social service of prevention,